

Ronkainen Liisa

Taloudellisen eriarvoisuuden merkityksellistyminen varhaiskasvatuksen arjessa

Kandidaatin tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2019

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Taloudellisen eriarvoisuuden merkityksellistyminen varhaiskasvatuksen arjessa (Liisa Ronkainen), Kasvatustieteen, erityisesti varhaiskasvatus, kandidaatintyö 30 sivua, 0 liitesivua
Lokakuu 2019

Lapsiperheiden köyhyys ja tuloerojen kasvu ovat viime vuosina herättäneet paljon yhteiskunnallista keskustelua. Kandidaatintyössäni tutkin, millaisten ulottuvuuksien kautta lasten ja perheiden taloudellinen eriarvoisuus merkityksellistyy varhaiskasvatuksen arjessa, sekä sitä, millaisia haasteita taloudellinen eriarvoisuus asettaa tasa-arvolle ja yhdenvertaisuudelle varhaiskasvatuksen kontekstissa. Taloudellisella eriarvoisuudella tarkoitetaan ryhmien ja yksilöiden välisiä eroja rahallisissa ja materiaalisissa resursseissa. Kandidaatin tutkielmani on aiempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen perustuva kuvaileva kirjallisuuskatsaus.

Kirjallisuudesta nousi esiin kolme toisiinsa limittyvää ulottuvuutta, joiden kautta taloudellinen eriarvoisuus tulee merkitykselliseksi varhaiskasvatuksessa. Taloudellinen eriarvoisuus merkityksellistyy lapsen hyvinvoinnissa ja pärjäämisessä, lasten vertaissuhteissa sekä lapsen mahdollisuuksissa osallistua varhaiskasvatukseen. Vanhempien huolet voivat heijastua lapsiin, ja pienituloisilla on enemmän psyykkisiä ja fyysisiä vaivoja kuin parempituloisilla. Taloudellinen tilanne vaikuttaa myös yksilön pääomiin, sillä taloudellinen pääoma on usein edellytys myös muille pääomille. Jos taloudellista ja henkistä pääomaa on niukasti, myös toiminnan ja valinnan mahdollisuudet kaventuvat. Tähän liittyy vahvasti koulutuksen periytyvyys: perheen välittämät taidot ja tiedot määrittävät suuresti lapsen elämää. Lisäksi omistaminen ja materia vaikuttavat jo pienten lasten vertaissuhteisiin. Lapset vertailevat lelujen, vaatteiden ja tavaroiden kautta sitä, mitä kukin omistaa. Erityisesti kotoa tuodut lelut ja tavarat rakentavat lapsen minäkuvaan päiväkodissa. Varhaiskasvatuksen markkinoistumiseen ja alueiden eriytymiseen taas liittyy epätasa-arvoa lisääviä tekijöitä. Lisäksi subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittaminen on rajoittanut perheiden valinnan vapautta varhaiskasvatukseen osallistumisen suhteen viime vuosina, mikä taas luo haasteita tasa-arvoisuudelle ja yhdenvertaisuudelle varhaiskasvatuksessa.

Avainsanat: alueellinen eriytyminen, koulutuksellinen yhdenvertaisuus, köyhyys, pääomat, sosioekonominen asema, taloudellinen eriarvoisuus, tasa-arvo, varhaiskasvatus

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Teoreettinen viitekehys	6
2.1 Taloudellinen eriarvoisuus ja köyhyys	6
2.2 Taloudellisen eriarvoisuuden lähikäsitteet	7
2.3 Koulutuksellinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	8
3 Tutkimusasetelma ja -menetelmät.....	10
3.1 Tavoite ja tutkimuskysymykset.....	10
3.2 Kirjallisuuskatsaus menetelmänä	10
3.3 Sisällönanalyysi.....	11
4 Taloudellinen eriarvoisuus ja varhaiskasvatus	13
4.1 Lapsen hyvinvointi ja pärjääminen.....	13
4.2 Vertaissuhteet	15
4.3 Lapsen mahdollisuudet laadukkaaseen varhaiskasvatukseen.....	18
5 Johtopäätökset ja pohdinta	22
Lähteet.....	26

1 Johdanto

Kandidaatin tutkielmani aiheena on perheiden taloudellinen eriarvoisuus ja sen merkityksellistyminen varhaiskasvatuksen arjessa. Varhaiskasvatuksen arkea tarkastellessani keskityn työssäni lapsen pedagogiseen ja tavoitteelliseen kasvatukseen ja hoitoon, joka toteutetaan päiväkotiympäristössä. Aiempaa tutkimusta hyödyntäen tarkastelen asioita, joiden kautta perheiden taloudellinen eriarvoisuus tulee merkitykselliseksi ja näkyväksi varhaiskasvatuksen arjessa ensisijaisesti lasten näkökulmasta. Olen kiinnostunut myös siitä, millaisia haasteita taloudellinen eriarvoisuus aiheuttaa lasten tasa-arvolle ja yhdenvertaisuudelle varhaiskasvatuksen arjessa. Aihe on hyvin ajankohtainen, sillä lapsiperheiden köyhyys ja tuloerojen kasvu ovat viime vuosina herättäneet paljon yhteiskunnallista keskustelua. Yhteiskunnallinen keskustelu taloudellisen eriarvoisuuden tiimoilta on ollut tunteikasta ja kiivasta. Lapsiköyhyys on ollut huolena mediassa kuten myös poliitikkojen puheissa. Tuloerojen kasvu on ollut voimakasta, ja suuriin kaupunkeihin on paikoin muodostunut jopa huono-osaisten lähiöitä, joissa asukkaat ovat pääosin toimeentulotuen tai työttömyystuen varassa eläviä (Melin & Blom 2011, s. 208). Koulujen ja päiväkotien eriytymisen on huomattu lisääntyneen (esim. Bernelius, Bergström & Lehvävirta 2018). Myös subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaaminen on puhututtanut, ja rajaamisen vastustajat ovat olleet huolissaan toteutuuko rajaamisen myötä lasten oikeus varhaiskasvatukseen.

Erytisesti lapsiperheiden köyhyys on kasvanut selkeästi 90-luvun puolivälistä 2010-luvulle tultaessa (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2014, s. 84). Hakovirran ja Rantalaihon (2011) mukaan taloudellisella eriarvoisuudella on vaikutuksia lasten hyvinvointiin. Heidän mukaansa maissa, joissa pystytään tarjoamaan parhaiten tasavertaiset olosuhteet lapsille, lasten hyvinvointi on parempaa useilla eri osa-alueilla verrattuna maihin, joissa esiintyy suurta taloudellista ja aineellista eriarvoisuutta. Vuonna 2017 kahden huoltajan perheiden lapsista 8 prosenttia ja yhden huoltajan perheiden lapsista 26 prosenttia oli pienituloisia Suomessa (Tilastokeskus 2019). Suhteutettuna koko Eurooppaan – saati sitten koko maailmaan – meillä Suomessa asiat ovat hyvin taloudellisen tasa-arvon kannalta. Kuitenkin uutisoinnista ja tutkimuksista voimme lukea, että taloudelliset lähtökohdat ja resurssit vaikuttavat suuresti ihmisten elämään. Aihe on siksi tärkeä. Erytisesti lasten kanssa työskentelevien tulisi tiedostaa taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksia lasten elämään. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sanotaan, että ”henkilöstön tulee tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten

eriarvoistavia piirteitä sekä puuttua niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti” (Opetushallitus 2016, s. 30). Tulevana varhaiskasvatuksen opettajana tahdon osaltani vaikuttaa lasten tasa-arvoiseen arkeen myös taloudellisen tasa-arvon osalta.

Ennen tarkempaa tutustumista aiempiin tutkimuksiin tarkoitukseni oli tutkia sitä, miten taloudellinen eriarvoisuus näyttäytyy konkreettisesti päiväkodissa nimenomaan lasten ja kasvattajien vuorovaikutuksessa. Olin alun perin erittäin kiinnostunut siitä, mitkä taloudellisten resurssien eroista johtuvat asiat näyttäytyvät varhaiskasvatusikäisten lasten elämässä merkityksellisinä asioina nimenomaan lasten keskinäisessä sekä lasten ja kasvattajien välisessä vuorovaikutuksessa. Kirjallisuuteen tutustuttuani huomasin kuitenkin pian aiheen moniulotteisuuden, sekä sen, että varhaiskasvatusikäisten lasten näkökulmasta tämän aiheen tiimoilta ei juuri lainkaan olla tehty tutkimuksia. Taloudelliseen eriarvoisuuteen lasten näkökulmasta liittyvä tutkimus koskee lähes poikkeuksetta ala- ja yläkouluikäisiä tai vanhempia lapsia ja nuoria. Aihe siis muovautui tutkimuksen edetessä. Tässä kirjallisuuskatsauksessa tarkastelenkin niitä erilaisia ulottuvuuksia, joiden kautta taloudellinen eriarvoisuus tulee merkitykselliseksi varhaiskasvatuksen arjessa. Pohdin myös näiden ulottuvuuksien haasteita tasa-arvolle ja yhdenvertaisuudelle varhaiskasvatuksen kontekstissa. Järventien ja Saulin (2001, s. 11) mukaan lasten eriarvoisuuden tutkimisessa keskeisessä asemassa on yksilön, lähiyhteisön ja yhteiskunnan muodostama kokonaisuus sekä tämän kokonaisuuden eri osien linkittyminen ja vaikuttaminen toisiinsa. Eriarvoisuus on siis laajasti määriteltävä käsite, ja se rakentuu monista eri osista. Tutkimukseni paikantuu kasvatustieteellisen tutkimuksen lisäksi myös sosiologiseen ja yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen.

Tutkimusraporttini etenee teoreettisen viitekehyksen esittelystä tutkimuksen toteutuksen käsittelyyn. Sen jälkeen tulokappaleessa tarkastelen tutkimukseni tuloksia eli ulottuvuuksia, joiden kautta taloudellinen eriarvoisuus tulee näkyväksi varhaiskasvatuksen arjessa. Teoreettisessa viitekehyksessä määrittelen taloudellista eriarvoisuutta ja köyhyyttä, sekä näiden käsitteiden lähikäsitteitä. Lisäksi pohdin koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, jotka ovat asioita, joiden kautta taloudellista eriarvoisuutta tarkastelen. Tutkimukseni on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Aineiston käsittely on toteutettu sisällönanalyysin keinoin. Työni loppukappaleessa pohdin taloudellisen eriarvoisuuden moniulotteisuutta sekä niitä haasteita, joita taloudellinen eriarvoisuus ja velvoite tukea tasa-arvoa asettaa varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Taloudellinen eriarvoisuus ja köyhyys

Taloudellista eriarvoisuutta on määritelty kirjallisuudessa hyvin eri tavoin riippuen kontekstista. Hakovirran ja Rantalaihon (2012, s. 10-23) mukaan taloudelliselle eriarvoisuudelle ei olekaan olemassa yhtä selkeää määritelmää, vaan käsite on hyvin abstrakti ja sisällöltään sopimuksenvarainen. Heidän mukaansa taloudellista eriarvoisuutta tarkastellaan usein numeerisesti esimerkiksi perheen tulojen kautta. Sitä voidaan tarkastella myös vertaamalla yksilöiden tai perheiden kulutuseroja (Hakovirta & Rantalaiho 2012). Tässä työssä taloudellisella eriarvoisuudella tarkoitetaan Hakovirran ja Rantalaihon (2012) määritelmän mukaisesti ryhmien ja yksilöiden välisiä eroja rahallisissa ja materiaalisissa resursseissa. Tämän työn kannalta on keskeistä tarkastella rahallisia ja materiaalisia resursseja, jotka näyttäytyvät nimenomaan lasten elämässä merkityksellisinä.

Taloudellisen eriarvoisuuden yksi ääripää on köyhyys. Köyhyys liittyy läheisesti taloudelliseen eriarvoisuuteen, sillä samat asiat, jotka aiheuttavat taloudellista eriarvoisuutta, synnyttävät samalla myös köyhyyttä (Hakovirta & Rantalaiho 2011). Köyhyys voidaan jakaa absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Moision (2009) mukaan absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan sitä, että ihmisellä ei ole taloudellisia resursseja turvata terveelliselle elämälle välttämättömiä elämisen perustarpeita, kuten ruokaa, vaatetusta ja asumista. Suhteellisella köyhyydellä taas tarkoitetaan Moision (2009) mukaan sitä, että ihminen on kykenemätön pitämään yllä yhteiskunnan ihmiseltä yleisesti odottamaa elämäntapaa ja riittävää elintasoa. Tällöin ihminen on kyvytön olemaan osallisena ja toimimaan yhteiskunnassa. Moision (2009) mukaan hyvinvointivaltioissa köyhyys on yleensä juuri suhteellista köyhyyttä. Se, mikä on raja varallisuudelle, joka mahdollistaa riittävän elintason yhteiskunnassa, on kuitenkin hänen mukaansa vaikea määrittää. Näkemys riittävästä elintasosta on pitkälti arvovalinta (Moisio 2009).

Lapsi on köyhä, kun hän asuu köyhässä perheessä (Jäntti 2010). Köyhyyttä on perinteisesti mitattu ihmisen tuloilla, mutta tällainen määrittelytapa köyhyydelle on hyvin yksioikoinen (Karvonen, Mäntylä & Salmi 2016, s. 9-10). Köyhyyden tarkasteluun onkin otettu nykyisin avuksi uusia ulottuvuuksia. Tarkasteltaessa lapsiköyhyyttä, Unicef on laajentanut tarkastelua koskemaan kuutta ulottuvuutta: aineellinen hyvinvointi, terveys ja turvallisuus, koulutus,

kaveri- ja perhesuhteet, riskikäyttäytyminen ja lapsen oma subjektiivinen hyvinvointi. (Unicef 2013). Karvosen ynnä muiden (2016) mukaan köyhyyteen – ja erityisesti lapsiköyhyyteen – liittyy siis paljon ulottuvuuksia, joita perinteinen tuloperustainen köyhyyden määrittely ei kata. Suomessa suhteellista köyhyyttä kuitenkin mitataan ottamalla huomioon ympäröivän yhteiskunnan yleinen tulo- ja elintaso, kulutustottumukset ja elämäntyyli. Suomessa köyhiksi määritellään ne kotitaloudet, joiden tulot ovat alle 60 prosenttia väestön mediaani- eli keskituloista (Karvonen ym. 2016, s. 7).

Heinosen ja Kuikan (2013, s. 215) mukaan Suomessa taloudellisesti heikoimmassa asemassa ovat usein yksinhuoltajaperheet, pienten lasten vanhemmat sekä monilapsiset perheet. Monilapsisia perheitä on usein maahanmuuttajataustaisilla (Heinonen & Kuikka 2013, 215). Jäntin (2010) mukaan alle kouluikäisten ja teini-ikäisten köyhyys on yleisempää kuin 6-11-vuotiaiden. Hänen mukaansa alle kouluikäiset asuvat köyhissä perheissä useimmin siksi, koska vanhemmat ovat pikkulapsiaikaan usein poissa töistä ja hoitavat lapsia kotona. Myös vanhempien ikä ja koulutustaso ovat usein tällöin matalammat. Kuten Melin ja Blom muistuttavat, köyhyys on aina suhteellista: on erilaista olla köyhä Suomessa kuin esimerkiksi Bangladeshissa – silti köyhyyttä on molemmissa maissa. Melinin ja Blomin (2011, s. 197) mukaan köyhyyttä on alettu pitää yhteiskunnan rakenteellisena ongelmana Suomessa 1990-luvun laman jälkeen, johon asti köyhyys nähtiin ennemmin yksilön henkilökohtaisena ongelmana.

2.2 Taloudellisen eriarvoisuuden lähikäsitteet

Taloudellisen eriarvoisuuden tarkastelu liittyy läheisesti kysymyksiin sosioekonomisesta asemasta. Sosioekonomisella asemalla tarkoitetaan ihmisen hyvinvoinnin materiaalisia ulottuvuuksia (tulot ja omaisuus) sekä keinoja niiden saamiseen (koulutus ja pääomat). Sosioekonominen asema on ikään kuin taloudellista asemaa laajempi käsite. Käsitteet ovat kuitenkin osittain päällekkäisiä ja pitävät sisällään samoja asioita. Tässä tutkielmassa tahdoin keskittyä ensisijaisesti nimenomaan varallisuuden vaikutuksiin lasten elämässä, joten valitsin käsitteeksi taloudellisen eriarvoisuuden. Kuten lähdekirjallisuudesta voi huomata, käsitteiden merkitykset ovat siis kuitenkin hyvin päällekkäisiä: Taloudellinen hyvinvointi ja hyvä sosioekonominen asema kulkevat usein käsi kädessä (Sanaksenaho 2006). Sosioekonominen tausta ja sosioekonominen asema -termeillä viitataan ihmisen perhetaustaan pääomien määrän

ja laadun osalta. Sosioekonomiseen asemaan liittyvät käsitteet – kuten pääomien käsite - kulkevat mukana tässäkin työssä. Seuraavaksi määrittelenkin pääoman käsitettä.

Sanaksenahon (2006) mukaan eriarvoisuuteen liittyy keskeisesti ihmisten henkilökohtaiset pääomat, joilla tarkoitetaan kaikkea ihmiselle kertynyttä konkreettista ja henkistä omaisuutta, kuten koulutusta, arvostusta ja sosiaalisia suhteita. Pääoma-termi tässä merkityksessä on sosiologi Pierre Bourdieun (1930-2002) käyttämä. Sanaksenahon (2006) mukaan pääoma jaetaan taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Taloudellista pääomaa ovat tulot, omaisuus ja virka-asema. Taloudellista pääomaa on Sanaksenahon (2006) mukaan mahdollista muuttaa myös muuksi pääomaksi, kuten koulutukseksi koulutusta ostamalla. Kulttuurinen pääoma on kuin kodin hiljaista tietoa lapselle. Se pitää sisällään esimerkiksi tiedot, akateemiset taidot ja makutottumukset. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan ihmisen ihmissuhderesursseja eli osaamista ja vaikutusvaltaa ihmissuhdeverkostoissa (Sanaksenaho 2006). Taloudellista pääomaa pidetään edellytyksenä myös muulle pääomalle, joten pääomat liittyvät keskeisesti tätä kautta taloudelliseen eriarvoisuuteen. Jos perheen taloudelliset resurssit ovat pienet, myös muut pääomat ovat usein tällöin niukemmat (Sanaksenaho 2006). Taloudellinen eriarvoisuus aiheuttaa siis myös pääomien erilaisuutta. Mikä taas lisää pääomien puutteesta johtuvaa eriarvoisuutta. Pääomaresurssit määrittävät nimittäin suuresti ihmisen elämäntapaa.

2.3 Koulutuksellinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Varhaiskasvatustalaki (540/2018) velvoittaa toteuttamaan ja edistämään koulutuksellista tasa-arvoa. Lapsilla tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, ja varhaiskasvatuksessa tulee edistää sukupuolten tasa-arvoa (Opetushallitus 2016). Opetushallituksen tekemän varhaiskasvatussuunnitelman arvot perustuvat tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen: jokaisella lapsella tulisi siis olla yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen. Jokaista lasta ja aikuista tulisi kohdella yhdenvertaisesti riippumatta henkilöön liittyvistä ominaisuuksista. Lisäksi tulee muistaa, ettei yhdenvertaisuus ole samanlaisuutta (Opetushallitus 2016). Heinosen, Iivosen, Korhosen ynnä muiden (2016) mukaan varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli lasten oikeuksien toteuttamisessa. Heidän mukaansa laadukkaan varhaiskasvatuksen avulla tuetaan lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia, osallisuutta, kehitystä ja oppimista, sekä tuetaan vanhemmuutta ja perheitä. Tutkimusten perusteella onkin todettu, että laadukkaalla varhaiskasvatuksella on iso merkitys lapsuudessa: se tukee yhdenvertaisuutta ja lasten etua (Heinonen, Iivonen, Korhonen ym. 2016, s. 148-150).

Lasten eriarvoisuutta varhaiskasvatuksessa on lisännyt joidenkin kaupunkien ja kuntien toteuttama subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaaminen. Päivähoito-oikeuden rajaamisen takia täysipäiväiseen varhaiskasvatukseen eivät ole oikeutettuja ne lapset, joiden vanhempi ei työskentele kokoaikaisesti, opiskele päätoimisesti tai toimi yrittäjänä. Nämä lapset ovat oikeutettuja ainoastaan 20:een tuntiin varhaiskasvatusta viikossa. Subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamista kyseenalaistettiin paljon vedoten muun muassa lapsen oikeuteen saada varhaiskasvatusta perheen tilanteesta riippumatta (ks. esim. Yle 2018). Nykyinen hallitus on pian palauttamassa subjektiivisen päivähoito-oikeuden, joten ainakaan tulevina vuosina perheen tilanne ei rajaa lapsen mahdollisuuksia osallistua varhaiskasvatukseen.

Maailmanlaajuisen lasten oikeuksien sopimuksen tulisi olla pohjana kaikelle lapsiin liittyvälle päätöksenteolle yhteiskunnassa. Suomi hyvinvointiyhteiskuntana on hyvin pitkälle kehittynyt, ja jo Suomen lainsäädäntö turvaa lapsille pidemmälle meneviä oikeuksia kuin maailmanlaajuinen lasten oikeuksien sopimus. Meillä asiat ovat siis maailman mittakaavassa hyvin. Heinonen kollegoineen (2016, s. 145-146) kuitenkin muistuttaa, että yhteiskunnan kehittyessä myös lasten oikeudet kehittyvät ja vaatimukset lasten oikeuksien toteutumiselle muuttuvat. Siten meidän on tarkasteltava lasten oikeuksia suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan raameissa, ja näin ollen tiettyjä epäkohtia liittyen tasa-arvoon löytyy. Kasvattajien ei tulisi sulkea silmiään eriarvoisuudesta johtuvilta asioilta, vaan tiedostaa ne toiminnassaan (ks. esim. Thrupp 2018 & Vuorisalo 2013).

Lapsilla on perheen taloudellisen tilanteen ja sosioekonomisen taustan perusteella hyvin erilaisia lähtökohtia elämälleen, ja perheen välittämät pääomat ovat keskeisessä roolissa lapsen elämässä vaikuttaen lapsen tietoihin, taitoihin ja mielenkiinnonkohteisiin. Taloudellisen pääoman puute tarkoittaa usein myös muiden pääomien vähyyttä. Lapset eivät siis ole tasa-arvoisessa asemassa pääomien osalta suhteessa toisiinsa. Laadukkaan varhaiskasvatuksen on katsottu tasaavan lähtökohtia koulua ajatellen. Koulutuksellinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat varhaiskasvatusta suuresti ohjaavia arvoja.

3 Tutkimusasetelma ja -menetelmät

3.1 Tavoite ja tutkimuskysymykset

Olen kiinnostunut siitä, kuinka lasten ja perheiden taloudellinen eriarvoisuus merkityksellistyy varhaiskasvatuksessa. Alun perin kiinnostukseni oli nimenomaan siinä, kuinka taloudellinen eriarvoisuus näkyy päiväkodissa lasten arjessa niin vertaissuhteissa kuin suhteissa kasvattajiin. Tietoa hakiessani huomasin kuitenkin, että taloudellisen eriarvoisuuden näyttäytymistä lasten arjessa varhaiskasvatuksessa on tutkittu hyvin vähän. Taloudellinen eriarvoisuus isompien lasten elämässä on kuitenkin ollut kiinnostuksen kohteena. Aiheen ajankohtaisuudesta kertoo se, että esimerkiksi opinnäytetöissä aihetta on tarkasteltu eriarvoisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmista (ks. esim. Hautala 2013; Harju 2016). Esimerkiksi Kupsala ja Onnela (2017) ovat opinnäytteessään tarkastelleet perheiden välistä taloudellista eriarvoisuutta ja sen ilmenemistä suomalaisessa peruskoulussa. Lähes kaikki aiheeseen liittyvät tieteelliset tutkimukset koskevat vanhempia, jo kouluikäisiä lapsia. Kirjallisuutta luettuani päätin kuitenkin tutkia taloudellista eriarvoisuutta, mutta tarkastella aihetta laajemmin tutkimuskirjallisuudesta nousseet asiat huomioiden. Näkökulmani aiheeseen siis laajentui aineistoon tutustuttuani. Tutkimukseni paikantuu kasvatustieteellisen tutkimuksen lisäksi sosiologiseen ja yhteiskunnalliseen tutkimukseen. Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten perheiden välinen taloudellinen eriarvoisuus merkityksellistyy varhaiskasvatuksen arjessa?
- Millaisia haasteita taloudellinen eriarvoisuus aiheuttaa yhdenvertaisuudelle ja tasa-arvolle varhaiskasvatuksen arjessa?

3.2 Kirjallisuuskatsaus menetelmänä

Toteutan tutkimukseni kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini aiempien tutkimusten ja kirjallisuuden pohjalta. Kirjallisuuskatsauksen on Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2013, s. 121.) mukaan tarkoitus näyttää se, mitä aiheesta on aiemmin tutkittu. Katsauksellani selvennän muiden tutkijain näkökulmia taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyen sekä paikannan omaa aihettani jo tutkittuun tietoon (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, s. 121). Salmisen (2011) mukaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen on nimensä mukaisesti tarkoitus olla aihetta kuvaileva – ei täydellinen

katsaus aiheesta. Hänen mukaansa kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleiskatsaus aiheesta ilman tarkkoja sääntöjä aineiston valinnan ja käytön suhteen. Tutkimukseni on tyypiltään integroiva kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa taloudellista eriarvoisuutta varhaiskasvatuskontekstissa kuvataan mahdollisimman monipuolisesti (Salminen 2011, s. 6-8).

Aiheen ajankohtaisuuden ja aikasidonnaisuuden vuoksi olen pyrkinyt käyttämään aineistona mahdollisimman uusia tutkimuksia. Toisaalta kirjallisuus, joka ei suoranaisesti koske tutkimuskysymyksiäni, voi olla vanhempaa. Tällaista kirjallisuutta on esimerkiksi tutkimusmenetelmäkirjallisuus. Aiheen ajankohtaisuuden vuoksi työni lähdeluettelosta löytyy myös uutisia ja puheenvuoroja, joissa ilmiötä on tarkasteltu. Koska tutkimukseni käsittelee varhaiskasvatusta Suomessa, on lähdeaineistoni pääosin suomalaista. Aineiston etsinnän aloitin hakemalla tietoa monin eri hakusanoin koskien taloudellista eriarvoisuutta varhaiskasvatuksessa. Käyttämäni hakusanoja ovat muiden muassa: taloudellinen eriarvoisuus, taloudellinen epätasa-arvo, tuloerot, sosiaalinen kerrostuneisuus, köyhyys, sosioekonominen asema, ”economic inequality”, ”social inequality”, ”equal education”, ”early childhood education” ja ”prechool”. Käytin kauan aikaa kirjallisuuden etsimiseen ja lukemiseen. Kirjallisuuden löytämisessä ja toisaalta lähteiden rajaamisessa oli ajoittain haasteita. Tämä johtui siitä, että suoranaisesti aiheeni koskevaa kirjallisuutta oli niukasti, mutta aiheeseen läheisesti liittyvien ilmiöiden osalta luettavaa löytyi paljon. Kirjallisuudesta tuli löytää taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyvät asiat, joilla on vaikutusta arkeen varhaiskasvatuksessa. Lopulta kirjallisuus alkoi toistaa itseään ja törmäsin jatkuvasti samoihin lähteisiin, tutkimustuloksiin ja hakutuloksiin etsiessäni tietoa. Kirjallisuuskatsauksen aineisto alkoi tällöin tuntua riittävältä.

3.3 Sisällönanalyysi

Olen analysoinut aineistoa sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on pyrkimys kuvata löytämäni aineiston aiheeni koskevaa sisältöä sanallisesti (Tuomi & Sarajärvi 2002, s. 107). Tuomen ja Sarajärven (2002, s. 93-94) mukaan sisällönanalyysissä aineistosta erotetaan itseä ja aiheita koskevat asiat, joita luokitellaan ja teemoitellaan. Teemoittelun kautta kirjallisuudesta nousi esiin kolme ulottuvuutta, joiden kautta taloudellinen eriarvoisuus merkityksellistyy varhaiskasvatuksen arjessa. Tulokappaleessa olen otsikoinut kappaleet näiden ulottuvuuksien mukaan. Tuomi ja Sarajärvi (2002, s. 93-94) muistuttavat, että vaikka aineistosta löytyy muita kiinnostavia asioita, tulisi ne jättää tarkastelun ulkopuolelle, jotta varsinaiseen

tutkimuskysymykseen saadaan kattava vastaus. Tässä työssä aineistosta löytyvän tiedon rajaaminen oli alkuun haastavaa, sillä oli vaikeaa vetää rajaa johonkin kohtaan sen suhteen, mikä liittyy varsinaiseen tutkimuskysymykseen – eli taloudellisessa eriarvoisuudessa niihin asioihin, joilla on vaikutusta nimenomaan varhaiskasvatuksen arkeen. Koska tutkimuskysymykseeni ei löytynyt helposti tietoa, tuli minun etsiä tiedon palasia aihetta sivuavista tutkimuksista. Esimerkiksi lasten hyvinvointia käsittelevistä tutkimuksista oli napattava tieto taloudellisen tilanteen vaikutuksista terveyteen, vaikka helposti saattoi eksyä lukemaan lasten hyvinvoinnista enemmänkin. Toisaalta aiheen moniulotteisuuden takia voi ajatella, että kaikki lapsen elämän haasteet vaikuttavat myös jotenkin hänen polkuunsa varhaiskasvatuksessa. Ilmiön laaja ja rönsyilevä luonne toi vaikeuksia aineiston rajaamiseen. Myös vertaissuhteista lukiessa saatoin helposti uppoutua aiheeseen ja löytää jatkuvasti lisää luettavaa, kunnes huomasin, että olin lipunut jo liian kauas aiheestani: taloudellisesta eriarvoisuudesta varhaiskasvatuksen arjessa. Käytin aiheen rajaamisen apuna käsittekarttoja, jotka auttoivat jäsentämään aihetta lukemisen ja kirjoittamisen ohessa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, s. 34-35). Käsittekarttojen avulla linkitin ja luokittelin asioita. Käytännössä aineistoa lukiessani, kirjasin ylös termejä ja tutkimustuloksia, jotka sitten luokittelin ja teemoittelin sopivan otsikon alle. Toisaalta asioilla oli yhteyksiä jokaiseen otsikkoon, joten teemoittelua voidaan pitää vain suuntaa-antavana. Tässä työssä teemoittelu kuitenkin helpottaa niin asian jäsentelyä kuin myös tulosten esittämistä.

Seuraavassa tulokappaleessa tarkastelen asioita, jotka liittyvät perheiden taloudelliseen eriarvoisuuteen, ja jotka samalla määrittävät lasten arkea varhaiskasvatuksessa. Aiemmistä tutkimuksesta nousseiden asioiden perusteella löytyi kolme ulottuvuutta, joiden kautta perheiden taloudellinen eriarvoisuus merkityksellistyy varhaiskasvatuksen arjessa. Taloudellinen eriarvoisuus merkityksellistyy (1) lapsen hyvinvoinnissa ja pärjäämisessä, (2) lasten vertaissuhteissa, sekä (3) lapsen mahdollisuuksissa osallistua laadukkaaseen varhaiskasvatukseen. Näitä kolmea ulottuvuutta tarkastelen seuraavassa tulokappaleessa. Ulottuvuuksista lukiessa on hyvä pitää mielessä, että asiat eivät ole toisistaan täysin irrallisia vaan limittyvät toisiinsa.

4 Taloudellinen eriarvoisuus ja varhaiskasvatus

4.1 Lapsen hyvinvointi ja pärjääminen

Lapsen hyvinvointi on monen tekijän summa. Oksasen ja Salosen (2011, s. 215) mukaan lasten hyvinvointia eivät määritä ainoastaan perhe ja koulu, vaan hyvinvointiin vaikuttavat myös yhteiskunnalliset asiat kuten työmarkkinat, vanhempien työttömyys ja työssä jaksaminen. Huoltajien ongelmat heijastuvatkin usein lapsiin, ja yleisesti ottaen pienituloiset kokevat enemmän parisuhdeongelmia, masennusta, ahdistuneisuutta ja uupumusta kuin parempituloiset (Karvonen & Salmi 2016, 37). Myös Heinosen ja Kuikan (2013) mukaan köyhyys vaikuttaa lapsen kasvuun sekä fyysiseen ja henkiseen kehitykseen haastavasti. Heidän mukaansa pienituloisten perheiden lapset kokevat enemmän käytös-, uni- ja mielenterveyden häiriöitä, itsetunnon puutetta ja fyysisen terveyden vaivoja. Pienituloisten perheiden lapsilla on myös haastavaa harrastaa samoin kuin ikätoverinsa, sillä harrastuksiin ja varusteisiin ei ole rahaa (Heinonen & Kuikka 2013, s. 215).

Lahikaisen ja Paavosen (2011) mukaan perheessä, jossa taloudellinen toimeentulo on heikkoa, lasten stressiä voi lisätä vanhempien huoli toimeentulosta erityisesti silloin, kun huoli välittyy aikuisten toiminnasta ja puheesta lapsille. Lapsilla on kyky aistia vanhempiensa ongelmia ja heidän pätevyyttään lapsen turvallisuuden takaajana (Lahikainen & Paavonen 2011, s. 98-101). Tutkimusten mukaan perheen talous on yksi merkittävä huoli suomalaisilla 10-vuotiailla lapsilla (Pölkki 2001, s. 136). Hakovirran ja Rantalaihon (2011) mukaan erityisesti isot lapset saattavat pohtia rahavaikeuksia yhdessä vanhempiensa kanssa ja miettiä niihin ratkaisua. Lapset usein suhteuttavat omia menojaan perheen taloudellisen tilanteen mukaan ja saattavat luopua joistain menoistaan omaehtoisesti kokien näin auttavansa vanhempiaan (Hakovirta & Rantalaiho 2011). Lahikaisen ja Paavosen (2011) mukaan perheen talousongelmat aiheuttavat lapsissa psykosomaattisia vaivoja, huolestuneisuutta, TV-riippuvuutta ja itsenäisyyden puutetta. Toisaalta he muistuttavat, että myös taloudellisella hyvinvoinnilla voi olla negatiivisia vaikutuksia lasten hyvinvointiin. Tällöin vanhemmilla ei välttämättä ole aikaa lapsilleen tarpeeksi johtuen esimerkiksi työssäkäynnistä ja työpaineista (Lahikainen & Paavonen 2011, s. 98-101).

Vuorisalo (2013) on tutkinut lasten pääomia ja toiminnan kenttiä varhaiskasvatuksessa. Vuorisalon mukaan lapset ovat eriarvoisessa asemassa suhteessa toisiinsa henkilökohtaisten pääomiensa takia. Vuorisalo on tarkastellut kulttuurista pääomaa, ja huomasi tutkimuksessaan,

että lapset, joilla oli kulttuurista pääomaa päiväkodissa, pystyivät osallistumaan päiväkodissa toisia enemmän. Näillä lapsilla oli päiväkodin vuorovaikutuksessa tarvittavaa kulttuuripääomaa – tai keskustelupääomaa, kuten Vuorisalo sitä tässä yhteydessä nimitti – jonka avulla he pystyivät olemaan toisia enemmän osallisina päiväkodissa. Vuorisalo näki ongelmana, että tutkittavassa päiväkodissa tasavertaisuutta pyrittiin toteuttamaan jokaisen lapsen samanlaisena osallistumisena. Osallistumisena pidettiin keskusteluihin osallistumista, ja äänettömät osallistumisen muodot jäivät näin kasvattajalta usein huomaamatta. Hiljainen osallistuminen oli tutkimuspäiväkodissa osoitus pääomien niukkuudesta, mikä laitto hiljaiset toimijat epäsuotuisaan asemaan ryhmässä verrattuna heihin, joilla oli keskustelupääomaa (Vuorisalo 2013). Myös Eerola-Pennanen (2011, s. 234-235) mukaan tämän hetkessä varhaiskasvatuspedagogiikassa suositaan lapsen ja aikuisen välisiä neuvotteluja, jotka edellyttävät lapselta verbaalisia taitoja ja yksilöllisyyttä. Hänen mukaansa vähemmistökuulttuurin tai matalan sosiaalisen statuksen perheen lapselle tällainen ilmaisun tapa voi olla vieras. Silti valtakulttuurin ilmaisutapaan on mukauduttava, jotta ei joudu syrjäytyeksi (Eerola-Pennanen 2011, s. 234-235). Vuorisalo (2013) huomauttaa, että tasa-arvoisuus varhaiskasvatuksessa näyttäytyy usein siten, että tehdään samoja asioita. Kuitenkin tasavertaisuus samanlaisuutena voi tehdä erilaisuudesta eriarvoisuutta. Siksi pitäisikin muistaa, ettei tasavertaisuus voi edellyttää samanlaisuutta (Vuorisalo 2013).

Koulutuksen periytyvyyttä on tutkittu Suomessa paljon, ja on todettu, että koulutus periytyy selkeästi vanhemmilta lapsille: huoltajien työmarkkina-asema ja koulutus ovat yhteydessä lasten koulumenestykseen ja korkeakouluttautumiseen. Maria Rytkösen (2016) mukaan taloudellinen- ja sosiaalinen pääoma ovat saaneet koulutuksen periytyvyyttä käsittelevissä tutkimuksissa kulttuurista pääomaa enemmän huomiota. Rytkönen (2016) kirjoittaa puheenvuorossaan siitä, kuinka lapsen ja perheen kulttuurinen pääoma on kuitenkin hyvin keskeinen vaikuttaja lapsen käsityksiin valinnanmahdollisuuksistaan koulutuksen suhteen. Toisaalta, kuten aiemmin kävi ilmi, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman on todettu lisäävän toinen toistaan (Sanaksenaho 2016, 26-41). Rytkösen mukaan erilaiset kulttuuripääoman lähtökohdat eriarvoistavat lapsia: perheissä on erilaiset arvot, kannustus ja kulttuurinen virikkeellisyys. Hänen mukaansa myös vanhempien kyky ohjata lapsia menestyksekkäälle koulupolulle vaihtelee. Koulutus on markkinallistunut, joten kouluvalintamahdollisuuksiin vaikuttaa yhä useammin vanhempien tausta ja tuki (Rytkönen 2016). Rytkönen kirjoittaa, että sosioekonomisesti korkeassa asemassa olevat vanhemmat osaavat, jaksavat tai hoksaavat harrastaa niin sanottua ”koulushoppailua”, joka tarkoittaa

koulun valintaa ajatellen parhaita mahdollisia tulevaisuuden näkymiä omalle lapselle. Tällainen koulushoppailu aiheuttaa koulujen eriytymistä (Rytkönen 2016, s. 27-33).

Myös Kärkkäisen (2004) mukaan sosiaalisten ja kulttuuristen pääomien periytyminen vaikuttaa lapsen elämään. Esimerkiksi sosiaalisten taitojen periytyminen tietynlaisena pääomana määrittää lapsen pärjäämistä jo varhaislapsuudessa, ja sosiaalisten taitojen puute voi altistaa lasta kiusatuksi joutumiselle ja syrjään vetäytymiselle jo varhaiskasvatuskäisenä (Kärkkäinen 2004, s. 74). Kärkkäisen mukaan pääomien puute on merkittävä elämää ohjaava seikka siis jo varhaiskasvatuskäisillä. Myös Heckmanin (2011) mukaan vanhemmuus ja perheen sosioekonominen asema (pääomien määrä ja laatu) määrittävät varhaislapsuudessa suuresti lapsen tulevaa menestystä opinto- ja työpolulla. Hänen mukaansa olisikin tärkeää tasoittaa lasten taustoista johtuvia taitojen eroja laadukkaalla varhaiskasvatuksella (Heckman 2011).

4.2 Vertaissuhteet

Puroila ja Estola (2012) ovat tutkineet lasten hyvää elämää päiväkotikontekstissa. He tutkivat 1-7-vuotiaiden lasten omaa kerrontaa seuraten lasten arkea päiväkodissa. Puroilan ja Estolan tutkimuksesta kävi ilmi, että jo varhaiskasvatuskäisillä lapsilla tavaroiden omistamisella on vahva rooli lasten vertaissuhteissa. Kaupalliset markkinat ovat siis osa jo hyvin pienten lasten elämää. Puroilan ja Estolan (2012) mukaan lapset vertailevat lelujen, vaatteiden, tavaroiden ja tietokonepelien kautta sitä, mitä kukin omistaa. Jonkin halutun lelun tuominen päiväkotiin sai muut lapset kilpailemaan leluntuoneen huomiosta. Toisaalta lelun tuoneella lapsella on näin myös valta määrittää se, kuka hänen leluillaan leikkii (Puroila & Estola 2012, s. 30-32). Puroilan ja Estolan mukaan ilmiö on omistamista laajempi: tavaroilla voidaan rakentaa minäkuvaa sekä osoittaa perheen varallisuutta ja sosiaalista statusta. Heidän mukaansa lapsi määrittelee omistamistaan suhteessa muihin tavaroiden avulla. Erityisesti kotoa tuodut lelut ja tavarat rakentavat lapsen minäkuvaa päiväkodissa (Puroila & Estola 2012, s. 30-32). Jo varhaiskasvatuskäisillä omistaminen liittyy siis vahvasti lasten vertaissuhteisiin, ja lapsilla on mainosten ja median kautta usein hyvin hallussa se, mitä tulisi omistaa, ja mitä itseltä vielä puuttuu. Erilaiset resurssit pystyvä omistamaan tiettyjä leluja, vaatteita ja tavaroita tuovat eriarvoisuutta jo varhaiskasvatuskäisten lasten elämään (Puroila & Estola 2012).

Ruckenstein (2016) on tutkinut esikouluikäisten käsityksiä rahasta. Hänen mukaansa pienetkin lapset eivät ole taloudellisen elämän ulkopuolella, vaan ymmärtävät sitä ja

osallistuvat siihen luultua enemmän. Lapset käyttävät rahaa kuuluakseen vertaisryhmään ja muodostaakseen sosiaalisista kanssakäymistä (Ruckenstein 2016). Myös Ruckensteinin (2013) mukaan kuluttaminen on hyvin keskeinen lasten elämään vaikuttava asia lasten vertaissuhteissa. Tiettyyn porukkaan kuuluminen vaatii tietynlaisten kulutushyödykkeiden ostamista. Ruckensteinin (2013) mukaan lasten kulutustoiveet voivat tuoda paineita myös vanhemmuuteen, kun vanhemmat yrittävät turvata lapsen sosiaalisen aseman vertaisryhmissä. Taloudellisesti heikossa asemassa olevat vanhemmat saattavat keskittää ostoksensa merkkituotteisiin ja lasten suosikkileluihin suojellakseen lasta eriarvoisuudelta kulutuksessa. Yksinhuoltajat tinkivät enemmän omista menoistaan taatakseen kulutusmahdollisuuksia ja tuotteita lapsilleen (Ruckenstein 2013). Hakovirran ja Rantalaihon (2011) mukaan huonommista taloudellisista lähtökohdista tulevat lapset saattavatkin olla jopa paremmin toimeentulevien perheiden lapsia enemmän materialistisia ollen hyvin tietoisia siitä, mitä heidän pitäisi omistaa. Jos lapsella on tapana saada kaikki tarvitsemansa merkkituotteet, hän saattaa pitää niitä ikään kuin itsestäänselvyyksinä häivyttäen näin niiden ”sosiaalista arvoa” (Hakovirta & Rantalaiho 2011). Ruckensteinin (2013) mukaan kulutusta pidetäänkin toisaalta suomalaisessa kulttuurissa myös pinnallisena ja moraalisesti arveluttavana. Tästä huolimatta kulutusta pidetään myös yhtenä riittävän hyvän lapsuuden osana (Ruckenstein 2013, s. 69-82).

Lelujen ja kulutustavaroiden vaihtokulttuuri on edelleen voimissaan ainakin kouluikäisten keskuudessa. Ruckensteinin (2013) mukaan vaihtokulttuuri vaatii lapselta tietoa leluista ja niiden arvosta, sekä toki myös rahallisia resursseja ostaa viimeisimpiä muotileluja. Ruckensteinin (2013) mukaan vaihtoleluilla lapset voivat yrittää ikään kuin ostaa kaveruutta ja suosiota vertaisryhmässä. Vaihtosuhteilla pääsee osaksi toisten lasten elämää, ja vaihtosuhteiden avulla luodaan sosiaalisia suhteita (Ruckenstein 2013, s. 93-103). Ruckensteinin (2013) mukaan lapsuuden kulutuksen taustalla on länsimaisen yhteiskunnan kulutuskeskeisyys, jossa vanhemmat ja lapsi itse rakentavat lapsen persoonaa kuluttamalla. Hänen mukaansa vanhemmat uskovat leluja ja vaatteita koskevien valintojen vaikuttavan lapseensa. Tiettyihin ikävaiheisiin lapsen elämässä saatetaan ajatella liittyvän tietyt tavarat ja palvelut, joita ilman lapsen koetaan elävän puutteessa – tai ei ainakaan sosiaalisesti ihailtavaa elämää (Ruckenstein 2003, s. 144-150).

Edellä mainituista tutkimuksista poiketen useimmat tutkimukset taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksista vertaissuhteisiin koskevat pääsääntöisesti ala- ja yläkouluikäisiä lapsia ja nuoria. Näihin tutkimuksiin on kuitenkin syytä perehtyä, sillä ne osoittavat lapsuuteen kuuluvan kiinteästi myös taloudelliset asiat. Ne antavat viitekehystä sille, millaiset taloudelliseen

eriarvoisuuteen liittyvät asiat ovat mahdollisesti merkityksellisiä myös alle kouluikäisillä lapsilla. Lasten ja nuorten parissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa lasten vertaissuhteisiin ja hyvinvointiin. Esimerkiksi Hakovirta ja Rantalaiho (2012) ovat tutkineet ala- ja yläkouluikäisten lasten ajatuksia taloudellisesta eriarvoisuudesta. Heidän mukaansa lapsiperheiden välisillä taloudellisilla eroilla on suora yhteys lasten elämään. Hakovirran ja Rantalaihon mukaan taloudellinen huono-osaisuus vaikuttaa lasten vertaissuhteisiin ja voi osaltaan johtaa kiusaamiseen. Myös Isolan ja Suomisen (2016, s. 48) mukaan lapsuudessa koetut niin taloudelliseen kuin sosiaaliseen osallisuuteen liittyvät köyhyyskokemukset vaikuttavat ihmiseen läpi elämän. Hakovirran ja Rantalaihon (2012) mukaan köyhistä perheistä tulevat lapset joutuvat muita helpommin syrjityiksi ja jäävät ulkopuolisiksi, koska heillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia kuluttaa kuin paremmin toimeentulevien perheiden lapsilla. Hakovirran ja Rantalaihon (2012) mukaan kulutusmahdollisuuksien erot näkyvät lasten leluissa ja pukeutumisessa, ja näyttäytyvät näin konkreettisesti lasten arjessa. Kulutusmahdollisuudet taas määrittävät lapsen asemaa ryhmässä ja vaikuttavat näin suuresti lapsen osallisuuteen ryhmässä (Hakovirta & Rantalaiho 2012). Materian merkitys lasten välisen yhteenkuuluvuudentunteen muodostumisessa on vahva (Hakovirta & Rantalaiho 2011). Pelastakaa lapset ry:n mukaan köyhyys eriarvoistaa lapsia: se luo eriarvoisuutta suhteessa ikätovereihin, se kaventaa osallistumisen mahdollisuuksia ja vaikuttaa lapsen käsitykseen itsestään osana yhteisöä. Köyhästä perheestä oleva lapsi voi tuntea itsensä poikkeavaksi vertaisryhmässä (Pelastakaa lapset ry). Toisaalta Hakovirran ja Rantalaihon (2011, s. 351) mukaan Mira Slettenin norjalaistutkimuksessa vuodelta 2007 kävi ilmi, että kaupallistumisen merkitystä lasten vertaissuhteisiin jossain määrin liioitellaan. Tutkimus käsitteli kuluttamisen vaikutusta lasten sosiaaliseen eristyneisyyteen. Siinä kävi ilmi, että kun lasten kulutustottumukset saatiin samanlaisiksi koko tutkitussa vertaisryhmässä, ei sosiaalinen eristyneisyys kuitenkaan vähentynyt tiettyjen lasten osalta. Kuitenkin monet pohjoismaalaisetkin tutkimukset korostavat sitä, että kuluttamisella on suuri merkitys lasten vertaissuhteisiin (ks. Hakovirta & Rantalaiho 2011, s. 251). Vaikka näitä kouluikäisten näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia ei voi yleistää alle kouluikäisiin lapsiin, antavat tutkimukset silti viitteitä asioista ja kysymyksistä, joita tulisi tarkastella myös varhaiskasvatuksen arjen kontekstissa.

Raijaksen, Lehtisen ja Varjosen (2009) mukaan kulutus ei enää nykypäivänä tarkoita ainoastaan inhimillisten perustarpeiden tyydyttämistä ostamalla ja kuluttamalla palveluita ja tuotteita, vaan kulutuksella ilmaistaan ja määritetään omaa identiteettiä ja paikkaa ryhmässä. Kouluikäisiä

lapsia tutkineiden Hakovirran ja Rantalaihion (2011) mukaan lasten väliset kuluttamisen mahdollisuuksien erot eriarvoistavat lapsia: ne määrittävät lapsen osallisuuden mahdollisuuksia ja sosiaalista asemaa vertaisryhmässä. Samanlaiset materiaaliset resurssit sekä yhteiset kiinnostuksenkohteet ovat keskeisiä asioita ystävyysuhteen muodostumisessa (Hakovirta & Rantalaiho 2011). Rajjaksen, Lehtisen ja Varjosen (2009) mukaan ihmisellä on riski syrjäytyä, jos hän ei voi osallistua siihen kulutukseen, mitä yhteiskunnassa pidetään normaalina. Rajjaksen ynnä muiden mukaan ihmisellä ei ole tällöin mahdollisuutta valita kuluttamisen tapaansa. Perheen taloudellinen tilanne säätelee pitkälti lasten kulutusmahdollisuuksia ja elämäntyylin muodostumista (Raijas ym. 2009, s. 3). Isolan ja Suomisen (2016) mukaan lapset ovat hyvin herkkiä oppimaan ihmisten välisiä statuseroja, joihin lapsikäyhyys selkeästi liittyy. Heidän mukaansa lapsen hyvinvoinnille on erittäin tärkeää se, kuinka muut hänet näkevät. Käyhyys voi saattaa lapsen kiusan, pilkan ja eristämisen kohteeksi, mikä tekee lapsen itsetunnosta haavoittuvan (Isola & Suominen 2016, s. 49). Taloudellisella eriarvoisuudella on siis vaikutuksia lasten vertaissuhteisiin. Kasvattajien tulisi tiedostaa taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksia, olla herkkiä tunnistamaan eriarvoisuuksia sekä kehittää toimintatapoja, jotka torjuvat – tai eivät ainakaan lisää – näitä eriarvoisuuksia.

4.3 Lapsen mahdollisuudet laadukkaaseen varhaiskasvatukseen

Yhteiskunnalliset päätökset sekä vanhempien valinnat vaikuttavat siihen, osallistuuko lapsi varhaiskasvatukseen ja kuinka paljon, sekä siihen, missä ja millaisin lähtökohdin lapsi osallistuu varhaiskasvatukseen. Lapsen varhaiskasvatukseen osallistumiseen vaikuttaa suuresti subjektiivinen päivähoito-oikeus, jota välillä on rajattu. Subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaaminen liittyy taloudelliseen eriarvoisuuteen vähentämällä perheiden palveluita vanhempien työ- ja opiskelutilanteen perusteella. Tämä sillä oletuksella, että ajatellaan opiskelun ja työttömyyden vaikuttavan heikentävästi perheen taloudelliseen tilanteeseen. Hyvin harvalle perheelle työttömyys on oma valinta, joten lasten oikeutta varhaiskasvatukseen on rajoitettu perheen voimatta tehdä asialle mitään. Subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaaminen on asettanut lapset eriarvoiseen asemaan varhaiskasvatuksen saatavuuden näkökulmasta. Puroilan ja Kinnusen (2017) mukaan vanhemmat ovat arvioineet kriittisesti subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamisen vaikutuksia lapsiinsa. Heidän mukaansa keskeisinä vaikutuksina vanhemmat pitivät lasten tasavertaisuuden heikkenemistä, vertaissuhteiden pysyvyyden vähentymistä, aikuisten ja lasten välisten suhteiden pysyvyyden

vähentämistä ja lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin vähentämistä. Kun lapsi ei ole mukana päiväkodin arjessa kokopäiväisesti, jää lapselta monia tärkeitä kokemuksia väliin vertaisryhmässä (Puroila & Kinnunen 2017, s. 81-83).

Lapsi voi tuntea osattomuutta saadessaan osallistua varhaiskasvatukseen vain osittain. Perheille ja vanhemmille varhaiskasvatusajan rajaaminen tuo haasteeksi esimerkiksi työnhakemiseen ja omaehtoiseen opiskeluun käytettävän ajan vähentämisen. Puroilan ja Kinnusen selvityksen (2017) mukaan vanhemmat, joiden lasten päivähoito-oikeutta oli rajattu, kokivat asemansa eriarvoiseksi suhteessa muihin perheisiin. Lisäksi he kokivat yhteistyön varhaiskasvatusyksikön kanssa heikentyneen. Toisaalta osa vanhemmista koki, että päivähoito-oikeuden rajaaminen lisää lasten kotihoidon arvostusta (Puroila & Kinnunen 2017, s. 83). Alasuutarin, Hautalan, Karilan, Lammi-Taskulan ja Revon (2015) mukaan Suomessa lastenhoidon politiikka onkin hyvin kaksijakoista: toisaalta yhteiskunnan tarjoamat tuet kuten kotihoidontuki kannustavat vanhempia hoitamaan pienet lapset kotona, toisaalta taas lapsen osallistumista varhaiskasvatukseen pidetään tärkeänä. Yleensä kotihoidontukea saa perheessä äiti. Alasuutarin ynnä muiden (2015) mukaan työmarkkinoiden sukupuolten väliset palkkaerot voivat selittää sitä, miksi useammin nainen jää kotiin hoitamaan lasta. Voidaan kuitenkin pohtia, millaisen kuvan tämä välittää lapsille. Tutkimusten perusteella kotihoidontukea käyttävät myös enemmän vähemmän koulutetut naiset, sekä maahanmuuttajanaiset (Alasuutari ym. 2015).

Alasuutarin ynnä muiden (2015) mukaan laadukkaalla varhaiskasvatuksella katsotaan olevan positiivisia vaikutuksia lapsen tulevaisuuteen. Heidän mukaansa varhaiskasvatuksesta hyötyisivät erityisesti juuri pienituloisten ja erilaisten etnisten vähemmistöjen perheiden lapset eli he, jotka usein jäävät varhaiskasvatuksen ulkopuolelle. Varhaiskasvatuksen palvelusetelien suuruudessa on merkittäviä paikkakuntaakohtaisia eroja. Varhaiskasvatuksen maksuja kattavat palvelusetelit sekä valtion tuet lasten kotihoitoon vaikuttavat suuresti perheiden valintoihin varhaiskasvatuksen osalta (Alasuutari ym. 2015). Erilaiset käytännöt palvelusetelien saatavuudessa eriarvoistavat perheitä. Perheiden taloudellinen tilanne sekä myös työtilanne vaikuttavat näin monin tavoin siihen, missä lasta hoidetaan (Alasuutari ym. 2015). Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on ollut tasata perhetaustasta johtuvia eroja kasvatuksessa ja kehityksessä, sekä toisaalta helpottaa lasten kouluun siirtymistä (Karila 2016). Päivähoito-oikeuden rajaamisella on kuitenkin aiheutettu eriarvoistavia käytäntöjä varhaiskasvatukseen osallistumisen suhteen. On käytännössä määritelty, ketkä lapsista saavat osallistua varhaiskasvatukseen ja kuinka paljon. Magnusonin ja Duncanin (2016) mukaan

varhaislapsuuden merkitys inhimillisen pääoman kehittämisessä on kuitenkin suuri. Varhaislapsuudessa saatu inhimillinen pääoma vaikuttaa suuresti ihmisen tuleviin mahdollisuuksiin, ja laadukas varhaiskasvatus voi antaa lapselle sellaista inhimillistä pääomaa, jota lapsi ei välttämättä kotoa saa (Magnuson & Duncan 2016, s. 138). Tämän vuoksi on tärkeää, että varhaiskasvatukseen osallistumiseen on perheen halutessa mahdollisuus taloudellisesta tilanteesta riippumatta.

Subjektiiiviseen varhaiskasvatusoikeuteen liittyvien kysymysten lisäksi lapsen mahdollisuuksiin saada laadukasta varhaiskasvatusta vaikuttaa palveluiden yksityistäminen ja alueellinen eriytyminen. Varhaiskasvatuksen kentälle on Suomessa tullut paljon yksityisiä toimijoita viime vuosina. Ruutiainen, Alasuutarin ja Karilan (2018, s. 441-442) mukaan varhaiskasvatuksen markkinoistumiseen liittyy vahvasti epätasa-arvoa lisääviä tekijöitä. Suomessa yksityinen varhaiskasvatus ei ole suhteettoman kallista verrattuna kunnalliseen varhaiskasvatukseen. Osassa Euroopan maista yksityiset varhaiskasvatuspalvelut ovat kuitenkin liian kalliita vähävaraisille perheille (Ruutiainen ym. 2018). Ruutiainen ynnä muiden (2018) mukaan kuitenkin myös Suomessa eri palveluntarjoajien tarjotessa omia palvelujaan, myös vanhempien vastuu valita vaihtoehdoista laadukas palvelu korostuu. Onnistuneen varhaiskasvatusvalinnan tekeminen vaatii vanhemmalta heidän mukaansa sosiaalisia resursseja eli pääomia. Sosiaaliset resurssit taas ovat jakautuneet epätasaisesti eri sosioekonomisten ryhmien välillä (Ruutiainen ym. 2018, s. 441-442). Lapsen päätyminen tiettyyn päiväkotiin on vanhempien valinta. Kun tarjonta monipuolistuu ja erikoistuu, on lapsen huoltajien päätöksenteko avainasemassa siihen, millaiseen päiväkotiin lapsi päätyy. Päiväkotitarjonnassa voi olla esimerkiksi päiväkoteja, joissa on kielellisiä tai liikunnallisia painotuksia.

Bernelius, Bergström ja Lehvävirta (2018) ovat tutkineet alueellista eriytymistä. Heidän mukaansa sosio-ekonominen ja etninen eriytyminen ovat voimistuneet Suomen suurissa kaupungeissa 1990-luvulta lähtien. Berneliuksen ynnä muiden (2018) mukaan tämä alueiden ja kaupunkinaapurustojen eriytyminen vaikuttaa myös jo jonkin verran koulujen ja päiväkotien eriytymiseen, joka johtaa epätasa-arvoisuuteen vaikuttaen eriyttävästi esimerkiksi lasten ja nuorten tuleviin koulutusuriin ja oppimistuloksiin. Bernelius kollegoineen (2018) muistuttaa, että tällainen segregatio ei ole vielä kovin merkittävää Suomessa verrattuna muihin maihin, mutta enenevässä määrin meilläkin syntyy ”parempia” ja ”huonompia” kouluja ja päiväkoteja, joiden erilaisuudella voi olla merkittäviä vaikutuksia lapsen tulevaan hyvinvointiin lapsen perhetaustastakin riippumatta. Nuorten oppimistuloksissa on jo nyt nähty eroja alueellisen

segregaation vaikutuksesta. Myös toisen asteen koulutukseen hakeutumisessa on eroja esimerkiksi Helsingin eri alueiden välillä (Bernelius, Bergström & Lehvävirta 2018).

Päiväkotien alueellinen eriytyminen johtaa siihen, että eri päiväkotien lapsiryhmistä muodostuu entistä homogeenisempiä. Lasten erilaiset lähtökohdat muokkaavat eri päiväkotien toimintaympäristöstä tietynlaisen. Yksityiset päiväkodit ja alueellinen eriytyminen tuovat vanhemmille entistä enemmän vastuuta valita laadukas varhaiskasvatuspaikka lapselleen. Lapsen koulumenestyksen on todettu riippuvan jossain määrin lapsen sosioekonomisesta taustasta. Thrupp (2018) kritisoi tekstissään sitä, kuinka usein unohdetaan ja jätetään huomiotta lasten erilaiset sosioekonomiset taustat, jotka Thruppin mukaan yhä edelleen Suomessakin vaikuttavat lasten pärjäämiseen. Myös Kärkkäinen (2004, s. 92-93) huomauttaa tutkimuksessaan, että vanhempien taloudellisten mahdollisuuksien erilaisuus on aina vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen lasten kouluttautumiseen: vaikka yhtenäiskoulujärjestelmä on tuonut koulutusmahdollisuudet teoreettisesti kaikkien ulottuville samanlaisina, ei vanhempien välittämän koulutuksellisen kulttuuriperimän vaikutusta ole saatu vaimennettua. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kuitenkin tasata eroja lasten lähtökohdissa ja edistää koulutuksellista tasa-arvoa. Alueellinen eriytyminen ja erilaiset palveluntarjoajat tuovat siihen kuitenkin haasteita. Päiväkotien profiloitua erilaisiksi, syntyy eri alueiden välille eriarvoisuutta. Lisäksi subjektiivisen päivähoito-oikeuden ollessa rajattua, on lapsia, jotka eivät saa osallistua varhaiskasvatukseen yhtä paljon kuin toiset lapset. Tämä luo eriarvoisuutta ryhmien ja yksilöiden välille.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tavoitteenani oli selvittää, kuinka taloudellinen eriarvoisuus merkityksellistyy varhaiskasvatuksen arjessa. Lisäksi halusin selvittää, millaisia haasteita taloudellinen eriarvoisuus tuo yhdenvertaisuudelle ja tasa-arvolle. Aiempien tutkimusten pohjalta voidaan sanoa, että taloudellinen eriarvoisuus peilautuu myös varhaiskasvatukseen vaikuttaen lapsen vertaissuhteisiin, hyvinvointiin ja pärjäämiseen sekä lapsen mahdollisuuksiin osallistua varhaiskasvatukseen. Vain osa lukemistani tutkimuksista koski varhaiskasvatusikäisiä, mutta niiden perusteella taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksia on havaittu ilmenevän jo pientenkin lasten varhaiskasvatusarjessa. Omistaminen ja materia vaikuttavat jo pienten lasten vertaissuhteisiin. Kulutusmahdollisuuksien erot näkyvät lasten leluissa ja pukeutumisessa. Lapset vertailevat lelujen, vaatteiden, tavaroiden ja tietokonepelien kautta sitä, mitä kukin omistaa. Erityisesti kotoa tuodut lelut ja tavarat rakentavat lapsen minäkuvaa päiväkodissa. Tavaroilla voidaan minäkuvan rakentamisen lisäksi osoittaa perheen varallisuutta ja sosiaalista statusta.

Lapsen omaan hyvinvointiin taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa siten, että lapsi voi kantaa huolta perheen taloudellisesta tilanteesta, kuten myös muista perheen mahdollisista haasteista. Jo pienet lapset aistivat ilmapiirin ja sen, kuinka päteviä huoltajat ovat lapsen turvallisuuden takaajina. Taloudellinen tilanne vaikuttaa myös yksilön pääomiin, sillä taloudellinen pääoma on usein edellytys myös muille pääomille. Jos henkistä pääomaa on niukasti, myös toiminnan mahdollisuudet kaventuvat. Perheen välittämät taidot ja tiedot määrittävät suuresti lapsen elämää. Muun muassa koulutuksen on tutkittu periytyvän vanhemmilta lapsille. Varhaiskasvatuksen markkinoistumiseen liittyy myös epätasa-arvoa lisääviä tekijöitä. Vanhemmilta edellytetään taitoja ja pääomaa, joiden avulla valita lapselle mahdollisimman hyvä ja laadukas palvelu. Tällainen valikointi tuottaa alueiden välille eriytymistä, sekä asettaa lapset jo aikaisin eriarvoiseen asemaan. Lisäksi subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittaminen on rajannut perheiden valinnan vapautta varhaiskasvatukseen osallistumisen suhteen viime vuosina.

Aihe on hyvin moniulotteinen, eikä yksioikoisia päätelmiä syy-seuraus-suhteista kuitenkaan voida tehdä. Työtä tehdessäni jouduin välillä pohtimaan, lisääkö tutkimukseni ajatusta siitä, että köyhyys on vain huono asia ja aiheuttaa ongelmia. Tämä ei missään nimessä ollut tutkimukseni tarkoitus. Aineistossani olevissa tutkimuksissa asioista puhutaan pääsääntöisesti yleisellä yhteiskunnallisella tasolla, eikä yhtäläisyysmerkkiä huono-osaisuuden ja ongelmien välille

voida yksilötasolla laittaa. Taloudellisen eriarvoisuuden ympärille kietoutuu kuitenkin paljon asioita, joilla on vaikutusta lasten elämään ja tulevaisuuteen, eikä aihetta näin ollen voi sivuuttaa. Tutkielmaa tehdessäni huomasin aiheen haastavuuden. Asioiden tarkastelu taloudellisen eriarvoisuuden kautta on haastavaa, sillä taloudellinen tilanne ja sen seuraukset eivät ole yksiselitteisiä. On eri asia olla pienituloinen esimerkiksi opiskelevana äitinä kuin vaikkapa monilapsisen perheen maahanmuuttajaäitinä. Esimerkiksi perheen henkiset pääomat eivät välttämättä korreloi lainkaan taloudellisen tilanteen kanssa yksilö- tai perhetasolla. Ainoastaan koko yhteiskunnan tasolla voidaan huomata asioiden yhteys. Perheen ja lapsen mahdollisten ongelmien taustalla on paljon asioita, jotka eivät liity taloudelliseen eriarvoisuuteen. Ongelmat ja haasteet ovat monisyisiä, joten taloudellisen tilanteen ei voida katsoa olevan selkeä syy mihinkään ongelmaan. Taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyvistä asioista ei voi muodostaa yksinkertaisia syy-seuraus-suhteita. Taloudellinen huono-osaisuus voi aiheuttaa samoja asioita, jotka aiheuttavat taloudellista huono-osaisuutta. Ilmiöt ovat kehämäisiä, ja taloudellinen eriarvoisuus kietoutuu moniin muihin ilmiöihin. Sosioekonomisella taustalla on kuitenkin vaikutusta lapsen elämään ja pärjäämiseen. Sosioekonomisten taustojen erot aiheuttavat epätasa-arvoisuutta.

Pienten lasten köyhyyttä mitataan perheen tulotasojen perusteella. Jantti (2010, s. 66) kuitenkin muistuttaa, että lapsen oma kokemus jää näin kuulematta. Materiaalinen niukkuus on keskeinen seikka pienituloisuudessa, mutta on ymmärrettävä, että sen takana voi olla hyvin erilaisia kokemuksia pienituloisuudesta. Näin ollen on syytä muistaa, että vanhempien tulotason ja elämäntilanteen perusteella on haitallista lähteä tekemään yksioikoisia oletuksia lapsen hyvinvoinnista. Taloudellinen tilanne on vain pieni osa hyvinvointia. Heckman (2011) muistuttaakin, että pelkkä tulotaso ei määritä lapsen hyvää elämää. Vanhemmuuden laadulla on enemmän merkitystä lapsen elämään kuin tulotasolla (Heckman 2011, s. 33). Myös taloudellisella hyvinvoinnilla voi olla negatiivisia vaikutuksia lasten elämään: vanhemmilla ei välttämättä ole aikaa lapsilleen tarpeeksi johtuen esimerkiksi työssäkäynnistä ja työpaineista (Lahikainen & Paavonen 2011, s. 98-101). Aihetta tarkasteltaessa on siis muistettava, ettei parempituloisuus automaattisesti tarkoita hyvää elämää ja päinvastoin. Köyhän perheen lapsen elämä voi olla useilla mittareilla mitattuna parempaa kuin hyvätuloisen perheen lapsen – ja päinvastoin. On kuitenkin olemassa yhteiskuntatasolla epäkohtia liittyen huonon taloudellisen tilanteen vaikutuksiin koskien lapsen tulevaisuutta ja hyvinvointia – sekä varhaiskasvatuksen saatavuutta - joten aiheen tutkiminen on erittäin tärkeää.

Emme voi myöskään olettaa, että varhaiskasvatusikäiset kokisivat taloudellisen eriarvoisuuden samoin kuin kouluikäiset. Jopa kauhulla luin ajoittain tutkimustuloksia koskien taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksista lasten elämään. Esimerkiksi omistamisen vaikutukset vertaissuhteisiin tuntuvat ikäviltä, ja tahtoisinkin uskoa, että erityisesti pienillä lapsilla muut asiat ovat keskeisempiä vertaissuhteiden muodostumisessa. Silti taloudellisten resurssien vaikutuksia ei voi kieltää – ne vaikuttavat ainakin epäsuorasti vertaissuhteissa toimimiseen. Tämä asia on varhaiskasvattajana hyvä tiedostaa. Kuten tutkimuksista on luettavissa, taloudellisella eriarvoisuudella on selkeitä vaikutuksia jo pientenkin lasten elämään. Voisi olla hyödyllistä puhua lasten kanssa kuluttamisesta nykyistä enemmän. Varhaiskasvatuksessa on otettu kestävä elämäntapa huomioon ainakin asiakirjojen velvoitteissa. Lapsia voisi haastaa enemmänkin miettimään omaa kuluttamistaan, mainontaa sekä suhdettaan rahaan ja markkinointiin.

Varhaiskasvattajien työn haasteena ja rikkautena on tehdä yhteistyötä erilaisten perheiden kanssa. Perheiden tilanteiden taustalla voi olla monenlaisia haasteita ja vahvuuksia, joilla ei ole selvää syy-seuraussuhdetta. Juuri siksi avoimuus ja toisen kuuntelu ovat tärkeitä asioita kasvattajan ja perheen välisessä yhteistyössä. Perheen hyvinvointi vaikuttaa kaiken ikäisten lasten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, ja siksi perheiden ongelmat usein heijastuvat myös varhaiskasvatukseen. Kasvattajan on hyvä tiedostaa taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksia, ja vaikuttaa niihin asioihin, joihin pystyy vaikuttamaan. Taloudellisen tasa-arvon edistämisen kannalta on esimerkiksi tärkeää tiedostaa se, kuinka puhuu talousasioista, ja muun muassa lasten vaatteista ja leluista. Myös se, kuinka kasvattaja kommentoi tai huomioi lasten kertomaa esimerkiksi lomamatkoista ja vapaa-ajanvietosta, voi osaltaan arvottaa lasten vapaa-ajanviettotapoja. Taloudellinen eriarvoisuus on näkyvä ilmiö lasten elämässä, joten siitä on siksi tärkeää puhua myös yksittäisenä ilmiönä.

Kun taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyviä asioita tiedostaa, saattaa eriarvoisuutta helpommin myös nähdä arjessa, ja toivottavasti myös onnistua rakentamaan arjen toimintatapoja niin, että eriarvoisuus vähentyy. Tämän kirjallisuuskatsauksen avulla opin itse paljon taloudellisesta eriarvoisuudesta ja sen vaikutuksista lasten arkeen varhaiskasvatuksessa. Toivon, että työni tuo minun lisäksi muillekin kasvattajille ajattelemisen aihetta, sekä ymmärrystä erilaisia perheitä ja lapsia kohtaan. Vaikka taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksista on hyvä olla tietoinen, on muistettava, ettei lapsen perheen varallisuus määritä lasta: jokainen lapsi ja perhe on erilainen. Ja samat asiat vaikuttavat jokaiseen eri tavoin.

Alasuutarin (2011, s. 278) mukaan tutkimusongelman ratkaisu ei koskaan ole täysin selvitetty, vaikka tutkimus olisi valmis. Tutkimuksesta syntyvillä vastauksilla on usein tapana herättää uusia kysymyksiä. Aihe sai minut ajattelemaan omaa toimintaani varhaiskasvatuksen opettajana. Toivon, että työni lukijat saavat myös työstäni uusia ajatuksia ja kenties kipinän tutkia aihetta lisää, sillä aihe on vähäntutkittu. Taloudellisen eriarvoisuuden näyttäytyminen varhaiskasvatuksessa lasten silmin on melko tutkimaton aihe. Kaiken, mikä vaikuttaa lapsen elämään, voidaan katsoa kuitenkin heijastuvan arkeen myös varhaiskasvatuksessa lapsen siellä ollessa. Taloudellisen eriarvoisuuden vaikutukset rakentavat puitteita lasten arjelle varhaiskasvatuksessa. Kasvattajien on siksi tärkeää pohtia asioita myös taloudellisen eriarvoisuuden näkökulmasta.

Lähteet

Alasuutari, M., Hautala, P., Karila, K., Lammi-Taskula, J & Repo, K. (2015). *Suomalainen lastenhoitopolitiikka ja tasa-arvon kysymykset CHILDCARE-tutkimuskonsortio, Tilannekuvaraportti* Haettu osoitteesta <http://www.aka.fi/globalassets/33stn/tilannekuvaraportit/stn2015-hankkeet/equa-alasuutari-suomalainen-lastenhoitopolitiikka-ja-tasa-arvo.pdf>

Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino. Tampere 2011. E-kirja.

Bernelius, v., Bergström, K., & Lehvävirta, H. (2018). *Kaupunkipäiväkotien eriytyvät toimintaympäristöt: Helsingin sosioekonomisen segregaaation vaikutus peruskoulujen ja päiväkotien lähialueisiin*. Kvartti 2018:4, s. 38-45.

Eerola-Pennanen, P. (2011). Monikulttuurisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2011. *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. (s. 233–245) PS-kustannus. Juva 2011.

Hakovirta, M., & Rantalaiho, M. (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa*. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Tampere: Juvenes Print. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf>

Hakovirta, M., & Rantalaiho, M. (2011). *Lapsuudentutkimuksen näkökulma taloudelliseen eriarvoisuuteen*. Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. Vol. 19, 4.

Harju, K. (2016). *Lapsuudessa koettu eriarvoisuus: rajoitettuja mahdollisuuksia olla ja osallistua*. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos.

Hautala, H. (2013). *Lastentarhanopettajat sosiaalisen yhdenvertaisuuden toteuttajina varhaiskasvatuksessa*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto 2013.

Heckman, J. J. (2011). *The economics of inequality: The value of early childhood education*. American Educator, 35(1), 31-35.

Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. (2016). *Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa*. PS-Kustannus. Juva 2016.

Heinonen, H. & Kuikka, M. (2013). Lapsen oikeuksien toteutuminen nyky-yhteiskunnassa. Teoksessa Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. (toim.) 2013. *Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille*. (s. 197-228) PS-kustannus. Juva 2013.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2013). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Isola, A-M. & Suominen, E. (2016) *Suomalainen köyhyys*. TSL. Into kustannus: Helsinki.

Jäntti M. (2010). Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) *Perhepiirissä* (s. 62–75). Helsinki: Kela

Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) (2001). *Eriarvoinen lapsuus*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Karila, K. (2016). *Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus toukokuu 2016*. Opetushallitus. Haettu osoitteesta http://www.oph.fi/download/176638_vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf (Luettu 06.06.2019)

Karvonen, S., Mäntylä, E. & Salmi, M. (2016). Johdanto. Teoksessa Karvonen, S & Salmi, M. 2016 (toim.) *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. (s. 6-11). THL, työpaperi 30/2016 Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1

Kupsala, T. & Onnela, K. (2017) *Lapsiperheiden välinen taloudellinen eriarvoisuus Suomessa 2010-luvulla ja sen ilmeneminen suomalaisessa peruskoulussa*. Kandidaatintyö, Oulun yliopisto 2017.

Kärkkäinen, T. (2004). *Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen. Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen*. Helsingin yliopisto, väitöskirja. Yliopistopaino 2004.

Lahikainen, A. & Paavonen, E. J. (2011). Perhe ja lapsen hyvinvointi. Teoksessa Oksanen, A. & Salonen, M. 2011. *Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa.* (s. 91-108) Tampere: Tampereen yliopistopaino. 2011.

Magnuson, K., & Duncan, G. J. (2016). *Can early childhood interventions decrease inequality of economic opportunity?* RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences, 2(2), 123-141.

Melin, H. & Blom, R. (2011). Yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Teoksessa Oksanen, A. & Salonen, M. 2011. *Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa.* (s. 194-213) Tampere: Tampereen yliopistopaino. 2011.

Moisio, P. (2009). *Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa.* Selvitys sosiaaliturvan kokonaisuudistus (Sata) -komitealle. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, Helsinki 2009.

Oksanen, A., & Salonen, M. (2011). Loukuista toimiviin yhteisöihin. Teoksessa A. Oksanen & M. Salonen (Toim.), *Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa.* (s. 214-217) Tampere: Tampereen yliopistopaino

Opetushallitus (2016) *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.*
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Pelastakaa lapset ry. *Lapsiköyhyys Suomessa – mistä on kyse?* Haettu osoitteesta
<https://www.pelastakaaolapset.fi/ajankohtaista/kampanjat/yhtakaan-lastai-jateta/mista-on-kyse/koyhyys-suomessa-mista-kyse/> (Luettu 02.12.2018)

Puroila, A-M. & Estola, E. (2012). *Lapsen hyvä elämä? Päiväkotiarjen pienten kertomusten äärellä.*

Puroila, A-M. & Kinnunen, S. (2017). *Selvitys varhaiskasvatuksen lainsäädännön muutosten vaikutuksista.* Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 78/2017. Haettu osoitteesta
https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/78_Loppuraportti+VakaVai+051217.docx.pdf/e1b46018-e928-476d-8569-

[f89bba427cbd/78_Loppuraportti+VakaVai+051217.docx.pdf.pdf?version=1.0](https://www.researchgate.net/publication/332811111/f89bba427cbd/78_Loppuraportti+VakaVai+051217.docx.pdf.pdf?version=1.0) (Luettu 05.06.2019)

Pölkki, P. (2001). Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) (2001). *Eriarvoinen lapsuus*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Raijas, A., Lehtinen, A. & Varjonen, J. (2009). *Lasten ja nuorten syrjäytymisvaara toimeentulon ja kulutuksen näkökulmasta*. Keskustelualoitteita. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki 2009.

Ruckenstein, M. (2016). *Time scales of consumption: Children, money and transactional order*. Journal of Consumer Culture 10(3) 383–404 Haettu osoitteesta <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.823.3745&rep=rep1&type=pdf> (Luettu 15.09.2019)

Ruckenstein, M. (2013). *Lapsuus ja talous*. Gaudeamus. Helsinki University Press. 2013. Painopaikka Tallinna.

Ruutiainen, V., Alasuutari, M. & Karila, K. (2018). *Markkinoistuvat varhaiskasvatuspalvelut*. Yhteiskuntapolitiikka 83 (2018):4 Haettu osoitteesta http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136872/YP1804_Ruutiainenym.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Rytkönen, M. (2016). Koulutuksen periytyvyys – kulttuuri eriarvoistaa. Teoksessa Söder, K. & Karlsson, A. (toim.) 2016. *Suomen koulutuspolitiikan tulevaisuus*. (s. 26-33). TSL Työväen Sivistysliitto. Into Kustannus. Keuruu 2016.

Salmi, Sauli & Lammi-Taskula (2014). Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula & Karvonen 2014. *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. (s. 82-105) THL.

Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu osoitteesta https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf (Haettu 28.05.2019)

Sanaksenaho, S. (2006). *Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa. Bourdieulainen näkökulma*. Jyväskylän yliopisto. 2006. Haettu osoitteesta https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13372/9513925684.pdf?sequence=1&origin=publication_detail (Luettu 29.05.2019)

Thrupp, M. (2018). Opettajat ja sosiaalinen eriarvoisuus: pitäisikö yhteiskunnallisen kontekstin merkitys unohtaa, pitäisikö sitä väheksyä vai pitäisikö se ottaa aidosti huomioon? Teoksessa Haltia, N. & Rinne, R. (toim.) 2018. *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* (s.47-64).

Tilastokeskus (2019). *Ikä ja pienituloisuus*. Haettu osoitteesta https://www.stat.fi/til/tjt/2017/01/tjt_2017_01_2019-03-01_kat_003_fi.html (Luettu 06.09.2019)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Jyväskylä 2002.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp446820032>

Unicef 2013. *Child well-being in rich countries: A comparative overview*. Haettu osoitteesta https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf

Vuorisalo, M. (2013). *Lasten kentät ja pääomat: Osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa*.

Yle (2018). *Näin syntyi kaksi uutta häpeäleimaa – päivähoito-oikeuden rajaaminen jakoi perheet eri kasteihin*. Yle uutiset 16.01.2018. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10020108> (Luettu 12.06.2019)